

"השרח החלבי" לתורה

עתיקים שאחרי רס"ג, כמו בתרגום של נביאים אחרונים מן המאה השתיים-עשרה ובתרגום של נביאים ראשונים מן המאה הארבע-עשרה.⁵² לעומת זאת לא מצאתיה בתרגומים מן העת החדשה של יתר קהילות המזרח וצפון-אפריקה, והיא ייחודית לעת עתה לתרגומי יהודי חלב. את "לשד השמן" (במ' יא 8) ו"צפיחית בדבש" (שמ' טז 31) תורגמו "קטאייף", כבתרגומו של רס"ג (וראה בפירוט בהערות לפסוקים אלה). את "ספיח" (ויק' כה 5) תרגמו "כלף", כתרגום רס"ג וכתרגומים קדומים אחרים,⁵³ וגם מונחים כמו "דרור", "יובל" (ויק' כה 10), תורגמו "עתק" "אטלאק", כתרגום רס"ג (ראה בפירוט בהערות לפסוק זה).

משקע לשוני מתרגום רס"ג, הנמצא בתרגומו, הוא שאילת תרגומי מונחים דתיים ופולחניים ואחרים, כמו המונחים: "אל שדי" (בר' יז 1) "כ"טאייק אלכאפי"; "עץ הדעת" (בר' ג 9) "כ"שגרה אלמערפה"; "תרומה" (שמ' כה 2) – "רפיעה" או "רפעה"; "תנופה" (ויק' כג 15) – "תחריכה"; "עולה" (ויק' א 3) "כ"סעידה" – "צעידה" ואף "גרה" (במ' יח 16) "כ"דאנק". אף כינוי ייחודי שהשתמש בו רס"ג לתרגום "יה" (שמ' טו 1), "אלאזלי", בא בתרגומו.⁵⁴ אף מונחים מקצועיים בתיאור הכנת המשכן מתורגמים כתרגום רס"ג, כמו "ותכלת וארגמן ותולעת שני" (שמ' כה 4 ועוד): "ואסמנגון (יש גם "סמאוי") וארגוואן וצבג קרמז". גם המונחים הקשורים ל"צרעת" (ויק' יג) תורגמו כ"רס"ג: "שאת או ספחת או בהרת" (פסוק 2): שאמיה או ערצא או בקעה; "שחין" (פסוק 18): קיריח (רס"ג קרח); "נתק" (פסוק 30): כלף; "שתי וערב" (פסוק 48): סידה או לחמה; "ממארת" (פסוק 51): מחקה (רס"ג מאחק) וראה בפירוט בהערות שלפסוקים אלה.

2. הכתיב הנוהג בשרחים

כאמור, הכתיב אינו אחיד וכוונתנו לא רק להבדלי כתיב בתרגומים השונים אלא גם הכתיב שבכל תרגום ותרגום. בתרגומו ניתן למצוא צורות אחדות של הכתיב בספר אחד, או בפרק אחד ובפסוק אחד. להלן דוגמאות אחדות: אויבכם, שנאיכם (ויק' כו 16-17): עדוינכום, עדוינכום, עדוונכום.

היונה (בר' ח 8, 9): חמאמיה, חממיה

אתה (בר' ג 11, 14): אינתא, אינתיה

שנה (בר' יא 12): סאניה, סניה

הצמידים (בר' כד 30, 47): סוויר, אסוויר

זקן (בר' כד 1, 7): כתייאריית, כתיירית (בשומר הדף)

נתק (ויק' יג 30, 31, 32): כלף, כלאף, כאלף

בעוף ובבהמה (בר' ח 17): פי טיר ופיל בהימיה

עוד (בר' ח 10): עאד, עד

מקרבת הערבית המדוברת של יהודי עיראק לערבית השרחים לתנ"ך אצלם. הקרבה בין הלשון הכתובה ובכלל זה לשון התרגום לזו המדוברת בפי יהודי סוריה בכלל ויהודי חלב בפרט באה לידי ביטוי בכל התחומים של הלשון, בדקדוק, בתחביר ובאוצר המילים. אך טבעי הדבר שבטקסט ספרותי כמו השרח יש שימוש במילים מיוחדות ונדירות, שיחד עם המשקע הלשוני מתרגום רס"ג משווים לערבית היהודית שבשרח של יהודי חלב לשון גבוהה במידה מסוימת, ואילו הכתיב ההמוני וחוסר העקביות שבו משווה ללשון השרח אופי של להגי המוני. בשרח של יהודי חלב תמצא לעתים ליד הצורות הכתובות כבמדוברת, גם את הצורות הספרותיות התקניות, אך מבחינת השכיחות יש עדיפות בשרחים אלה לצורות הכתובות כבמדוברת. לעיתים נמצאים בספר אחד או בפרק אחד ואף בפסוק אחד שתי צורות ואף שלוש צורות של כתיב למילה אחת. לעתים באה בתרגום אחד מילה מן הלשון הספרותית ובתרגום אחר במילה מן הלשון המדוברת. במילים אחרות, נראה לי שלשון השרח אינה משקפת כתיבה ערבית מופתית, לא של הערבית הספרותית ולא של הערבית היהודית הבינונית, ואף לא נראה לי שהמתרגמים שלטו בשפה הערבית הספרותית. המתרגם תרגם מילולית את הטקסט מעברית לערבית בלא לתת את הדעת על כללים תחביריים או דקדוקיים כלשהם. אינו מקפיד להבחין בין יחיד ורבים, בין זכר ונקבה, ואף בשימוש במילות חיבור ויחס. מצד אחר, פה ושם נראה שנשתמרו יסודות ספרותיים קדומים מתרגומים קדומים, כתרגום רס"ג, אך גם אלה לא בכל התרגומים. תרגום אחד משתמש ב"קאילן" (ב) והאחר ב"קאילא" (א) כתרגום "לאמר"; האחד ב"דאיימן" (ב) והאחר ב"דאיימא" (א) כתרגום "תמיד"⁵¹ מכל מקום קשה לדבר על דיאלקט ספרותי אחיד לערבית היהודית הכתובה והמשלב של הלשון הערבית שבשרח תלוי ברמתו הספרותית של המתרגם, בידיעת הערבית שלו ובספרים שהשתמש בהם. לעתים תמצא משקעי לשון מיוחדים שלא תמצא דוגמתם אלא בתרגום רס"ג, ואינך יודע אם הם שימשו בערבית היהודית המדוברת בחלב או לא. להלן נדון בקווים לשוניים אחדים האופייניים לתרגומי התורה של יהודי חלב בכלל ולתרגומו (א) בפרט.

1. משקעים מלשון רס"ג

לעיל דננו בהשפעת תרגום רס"ג לתורה על תרגום התורה של יהודי חלב בתחומים אחדים. כאן נתעכב על משקע לשוני מיוחד מלשון תרגום רס"ג שנשתקע בתרגום התורה של יהודי חלב.

המילה "פר" בתרגומי התורה של יהודי חלב מתורגמת "ר(א)תו" ו"פרים" "רתות" (בבמ' ז 15 ועוד). מילה מיוחדת זו המצויה בתרגום רס"ג (רתרתות) מזדמנת גם בתרגומים

51. הוא הדבר בשרחים שנכתבו על ידי יהודי עיראק.

52. ראה בלאו 1988, עמ' 102, 359; אבישור 1995, עמ' 40; אבישור 1998, עמ' 26.

53. ראה אבישור 1995, עמ' 332-331; אבישור 1998, עמ' 210-211.

54. על מונחים אלה כיחודיים לתרגום רס"ג, ראה רצהבי 1985; אבישור 1995, עמ' 40-41; אבישור 1998, עמ' 20-28.